

KAREL OZVALD:

ZGODOVINA PEDAGOŠKE KULTURE V
ANTIČNI DOBI

Recenzija

Pred nedavnim je pri Založništvu Jutro izšlo delo dr. Karla Ozvalda z naslovom *Zgodovina pedagoške kulture v antični dobi*. Knjigo je avtor, pomemben slovenski pedagog in prvi profesor pedagogike na Univerzi v Ljubljani, pripravljal, kot pravi sam, »v letih strahote«, med II. svetovno vojno. Knjiga ima 239 strani. Posebnost knjige je avtorjev Dodatek, v katerem je predstavljen izbor grških in rimskih tekstov, ki se navezujejo na vzgojo in izobraževanje v antiki.

Delo je razdeljeno v tri uvodna poglavja: Predgovor, *Zgodovina pedagoške kulture* – kaj ji je predmet, kako se piše, čemu bodi? in »Plamen iz davnine šviga« ter treh večjih sklopov: I. Grška smer staroveke vzgoje in obrazbe, II. Rimska smer, III. Krščanski pravec vzgoje in obrazbe, ki se delijo na poglavja in podpoglavja.

V delu je avtor, eden izmed najeminentnejših predstavnikov kulturne pedagogike na Slovenskem, predstavil zgodovino pedagoških idej in razvoja šolstva v grški in rimski antiki skozi prizmo razvoja kulture in aspektov njene manifestacije. Ker kulturna oziroma duhoslovna pedagogika išče prevladujoči »duh časa« in na njegovi podlagi identificira vzgojne ideale, tudi *Zgodovina pedagoške kulture v antični dobi* opredeljuje in razlaga faze in procese v zgodovini pedagoške teorije in

prakse v smislu sprememb na širokem polju kulture.

Zgodovina pedagoške kulture posameznega naroda je, kot zapiše Ozvald, v bistvu zgodovina gospodarskih teženj, političnih vzorov in bojev ter verskega življenja določene dobe. Iz tega izpelje sklep, značilen za duhoslovno pedagogiko, da je vsako kulturno vprašanje istočasno tudi pedagoško vprašanje, saj zahteva odgovor, kako voditi človeka, kako ga vzgajati in izobraževati, če naj doseže zastavljene, tj. dobre cilje. Vsaka zgodovina je tudi zgodovina pedagoške kulture, odnos človeka do tega, kar se je zgodilo v preteklosti. Miselno jedro tako imenovane »pedagoške kulture« je vzgoja, njena naloga pa je pripraviti mladino za življenje.

V uvodnih poglavjih se avtor opredeli tudi do razumevanja pouka zgodovine v šolah, ki bi moral biti učenec in učenki »izvor živih sil« za njuno bodoče delo, vendar pa ni nujno, da zgodovino dobro poznamo, če hočemo delovati v sedanjosti. Rek *historia magistra vitae* ne pomeni, da je zgodovina učiteljica življenja (živim ljudem za delovanje), ampak o življenju, kar bi pomenilo, da lahko preteklost razumemo le iz doživljanja sedanjosti.

Vzgoja in izobraževanje sta bistveni, integralni del »občne kulture« naroda. Cilj grške vzgoje je bil iz mladega človeka čimprej izoblikovati človeka, sposobnega za sožitje z drugimi. Osrednja poteza stare grške miselnosti je bila čista (ne poklicna, ne državljanska, ne vsakdanjim potrebam ustrezajoča) »občečloveška vzgoja«, *cultura animi*. Tovrstno

prizadevanje so Rimljani imenovali *humanitas*. Tako pomeni humanizem v starogrškem pomenu besede, pot do človeka.

V vsaki dobi, ki jo analizira, avtor najprej poda kratek pregled gospodarskega, socialnega in političnega razvoja, nato na podlagi identifikacije »duha časa« opredeli vzgojni ideal ter predstavi razvoj pedagoške misli in obstoječih oblik vzgoje in izobraževanja. Začne z Grčijo, ki jo periodizira na rodovno (gentilno) dobo in stanovsko dobo. Eden izmed ključnih pojmov že v stari grški vzgoji je *areté*, ki jo definira kot tisto, »kar premore človek ali bog ali neživa reč *bistveno svojega*, 'kvalitetnega', in kar se na zunaj pokaže v takem ali takem 'formatu'« (str. 27). Tesna povezava se v teku stoletij vzpostavi med *areté*, rimsko pedagogiko in sodobno »občeloveško« izobrazbo. Glavna vzgojitelja ljudstva v tej dobi sta Homer in Heziod. V kratkem ekskurzu z naslovom *Celotinska država – celotinski človek* sta predstavljena dva politična koncepta, ki sta se v zgodovini, sicer z določenimi modifikacijami, večkrat pojavila oziroma se še pojavljata, namreč Šparta in Atene. Ob tem je značilna misel: »Kajti Evropa vnovič stoji pred odločitvijo, naj li pojde v pravec Šparte ali Aten. Se pravi: po poti vsemogočne države – ali pa po poti svobodnega človeka?« (str. 58)

Pedagoška teorija ali znanstveno razmišljanje o vzgoji in izobraževanju se začne razvijati zaradi potrebe po izboljšanju vzgoje in izobraževanja, ki ne ustreza več potrebam naroda. Vsak narod ima v svoji

zgodovini svojo »racionalistično« dobo, v kateri se izobraževalni cilji ne postavljajo več nedvoumno in enoznačno, ampak se o njih čedalje bolj in pogostejše razmišlja ter poskuša spremeniti v skladu z novimi, »znanstvenimi« spoznanji. Začetniki pedagoške teorije so sofisti.

Predstavljeni so tudi nekateri, po Ozvaldovem mnenju najpomembnejši predstavniki pedagoške misli oziroma kulture. Sokratovo delo imenuje »praliki individualne pedagogike«. Podrobneje je predstavljen Platon – velik zagovornik socialne pedagogike – in njegova vizija pedagoške teorije in organizacije vzgoje in izobraževanja. S posebnim odobravanjem avtor pri Platonu predstavi njegov odnos do koedukacije, tj. do skupnega izobraževanja dečkov in deklic. Aristotel je naveden kot znanstvenik in »učni teoretik«, ki je harmoniziral individualno in kolektivno ter dal izrazu *paideía* današnjo vsebino (pot in cilj vzgoje in izobraževanja). Kot vzgojitelj naroda je predstavljen Demosten. V pregled pomembnih mož, ki so delovali na področju vzgoje in izobraževanja oziroma pedagoške misli, bi lahko bil uvrščen vsaj še Izokrat, ki pa ga avtor ne omenja.

Pred sofisti je bil pouk v stari Grčiji sestavljen iz gimnastike in muzike, naloga pa je bila oblikovati člana polis. Šlo je za »gojitev« tipa, ne pa individuuma. Od sofistov naprej pa je v ospredju samostojnejše iskanje znanja. V učencih se začanja gojiti individualnost. »Zasnitek« šole, ki jo je moral vsak Grk končati, kot pravi Ozvald, se je imenoval *enkykli-*

os *paideía* – kar po njegovem pomeni, »v spirali rastoča občna ali celokupna, to je taka obrazba, da glede na obrazovalne dobrine, nepretrgana drži veriga‘ iz prvih početkov brez nehanja dalje« (str. 121). S sofistami se je v Grčiji začela doba emancipacije razuma, prevladovanja znanja, zlasti nad »bogoverjem in umetnostjo«. Osnovna izobrazba v antični Grčiji je bila po Ozvaldu izoblikovana »miselnost« (*cultura animi*). To so izpričevali tudi v svojem idealu *kalokagathía*. Sčasoma se je oblikoval sistem »višjega osnovnega« izobraževanja, ki ga Ozvald izenači z *enkýklios paideía* ali *eleútheros paideía*. (128) Sestavljalo jo je sedem disciplin: gramatika, retorika, dialektika (filozofija), aritmetika, geometrija, glasba, astronomija. Od njih naj bi jih prevzeli Rimljani kot *septem artes liberales*, nato srednji vek, potem pa so bile temelj za artistsko fakulteto.

Pregledu razvoja pedagoške misli in oblik vzgoje in izobraževanja v Grčiji sledi analiza in predstavitev vzgoje in izobraževanja v Rimu. Tudi to dobo periodizira na rodovno (gentilno) ali dobo rimskih kraljev in stanovsko ali dobo rimske republike, ki jima sledi še pedagoško-kulturna politika rimskih cesarjev.

O vzgoji mladine v najstarejši rimski dobi nimamo poročil, vendar je mogoče sklepati, da je potekala v okviru rodbine/družine. Oče je skrbel za fante, mati za dekleta.

Kot prvi rimski šolski učbenik avtor navaja *Leges duodecim tabularum*. Najpomembnejše »oblike kulturnega življenja«, v katerih so sodelovali Rimljani so bile politika, pravno živ-

ljenje in vojskovanje. »Literarna kultura« med širše sloje rimskega naroda ni nikoli prodrila.

Cilj vzgoje je bil mladeniča usposobiti za »službo domovini«, da bo dober vojščak, moralen človek in dober govornik. Rimljanom je *cultura animi* dolgo časa pomenila le elementarno učenje branja, pisanja in računanja. Sčasoma so bili za vzgojo potrebni pomočniki, ker družina ni bila več kos tej nalogi. Prvi je bil poklicni učitelj, drugi pa pedagog. Stopnje izobraževanja so bile: »elementarni uk, šola pri gramatiku, višji uk« (str. 152).

Za časa cesarjev se je država začela bolj intenzivno ukvarjati s šolstvom, tako je cesar Klavdij ustanovil neke vrste »izobraževalno ministrstvo«, Vespazijan je začel nastavljalati in plačevati gramatike in retorje, s čimer je naredil prvi korak do državnega šolstva. Dioklecijan je tudi privatno šolstvo prevzel v državno upravo.

Predstavljeni so tudi, po avtorjevem mnenju pomembnejši pedagogi in vzgojitelji, med katerimi najdemo Katona, Varona, ki je napisal prvo rimsko delo o vzgoji (*De liberis educandis*), Cicerona, ki je utemeljil rimski vzgojni ideal, ideal dovršene govornika, ki pa je istočasno dober državljani. Grška *paideía* je izenačena s *humanitas*. Navedeni so še Kvintilijan, s katerim, se avtor ne ukvarja veliko, Plutarh, ki je s svojimi deli vzgojitelj *par excellence*, Tacit, zaradi pedagoške vrednosti Diologa o govornikih in Germanije ter Juvenal, ki s svojimi satirami vzgojno vpliva na ljudi.

Kot tretje večje zgodovinsko obdobje

je, obdelala avtor zgodovino pedagoške misli oziroma pedagoške kulture v krščanstvu. Poglavje se začne z ekskurzom – analizo apoliničnega in dionizičnega principa v stari Grčiji. S krščanstvom se nato pojavi novo pojmovanje duše, ki postane nosilka absolutne odgovornosti.

Predstavljen je judovski izvor krščanstva in prikazana njegova mentaliteta. Pri Izraelcih je na mesto »prirodne religije« stopala »religija postave«. Vzgoja je potekala s posne-manjem, služila je pripravi na življenje, se pravi na kmetovanje. Vlogo in naloge levitov v starem Izraelu Ozvald primerja s filozofi v Platonovi Državi.

Cerkvi se zato ni posrečilo temeljito pokristjaniti sveta, ker ni imela lastnih izobraževalnih ustanov. V izobraževalne namene sta služila cerkvi sprva edino branje Sv. pisma in pridiga. Kar se tiče bolj institucionaliziranega izobraževanja so najprej obstajali pripravljalni tečaji za katehumene, nato pa so se v 4. stol. pojavili samostani, ki so sčasoma oblikovali šole. Skrb za dušo je temelj samostanskega življenja, k skrbi za dušo pa spadajo pokora, asketske vaje, molk, ponižnost, od Bazilija naprej pa tudi »učni predmeti«. V samostanskih šolah nastanejo tudi prvi krščansko usmerjeni šolski učbeniki. Proti koncu 6. stol. sta se spojila krščanski in antični izobraževalni sistem.

V Dodatku je avtor pripravil trideset odlomkov iz dvaindvajsetih

grških in rimskih tekstov in petnajstih avtorjev (Homer, Heziod, Tirtaj, Sofokles, Platon, Aristotel, Ksenofon, Katon, Cicero, Ovidij, Seneka, Kvintilijan, Juvenal, Plutarh, Sovrč). Kjer je bilo mogoče, je uporabil obstoječe slovenske prevode, drugače pa je odlomke (sedem) prevedel iz nemščine. Izbrani odlomki se v precejšnjem delu navezujejo na besedilo dela, vendar lahko služijo tudi kot bežna predstavitev grške in rimske pedagoške misli. Zgodovina pedagoške kulture v antični dobi je pomembno slovensko zgodovinsko-pedagoško delo, ki bo z novimi pogledi obogatilo razumevanje razvoja človeštva in mehanizmov razvoja pedagoške misli in raznih oblik vzgoje in izobraževanja v antiki. Jezikovna podoba oziroma besedišče dela (izdajatelj ga ni popravljaj) je sicer arhaično, vendar živo in bogato, morda bi nekateri izrazi ali prevodi sodobnim bralcem lahko bili težje razumljivi (celotinski, bogovernost, obrazba, strogo-rednost...; mneme – pomnež, hoplit – brambovec; racionalizem – umovanje).

Zaradi razvoja »pedagoške kulture«, kot bi rekel Karel Ozvald, bi sicer mogli nekatere teze, ki so bile zasnovane v 30-tih in 40-tih letih prejšnjega stoletja nadgraditi, vendar tako kot Sovrčtovi Stari Grki ohranjanja aktualnost tudi danes. Obžalujemo lahko edino to, da je moralo preteči skoraj 60 let, da je bilo delo objavljeno.